

Jasna Fischer

LJUDSKI GLAS 1882—1885*

Konec leta 1881 so v Ljubljani tekle priprave za ustanovitev obrtniškega društva za Kranjsko. Na ustanovnem zboru v začetku decembra je prišlo do razkola med dvema glavnima skupinama, eno, ki sta jo vodila Matija Kunc in Josip Horak, ter drugo obrtniškodemokratsko, ki jo je vodil France Železnikar. Slednja se je zavzemala, naj bo to obrtniško društvo politično. Ker s to smerjo na zboru ni prodrla, je skušala ustanoviti novo, vendar deželna vlada pravil tega društva ni potrdila. Obrtniškodemokratska skupina se kljub temu porazu ni razbila ter je v letih 1883—84 prenesla glavno težišče svojega delovanja v ljubljansko delavsko izobraževalno društvo. Uspešno delovanje je aprila 1884 pretrgala aretacija Franceta Železnikarja in Ferdinanda Tume. V okviru delovanja Železnikarjeve skupine pa igra pomembno vlogo časnik Ljudski glas.

Prvega maja 1882 je začel Lipe Haderlap, ki je bil od leta 1877 odgovorni urednik Slovenca, izdajati štirinajstdnevnik Ljudski glas. O Haderlapovi odložitvi uredništva je Slovenec svoje bralce obvestil v posebni notici dan kasneje, 2. maja. Prvih pet mesecev, do spremembe v uredništvu oktobra 1882, je bil Haderlap lastnik, izdajatelj in odgovorni urednik novega lista, Ferdinand Suhadobnik pa upravnik in solastnik. O podpori obrtniških demokratov novemu listu je Dušan Kermavner sklepal po Železnikarjevem reklamnem oglasu v prvi številki.¹ V aktih celovškega procesa iz leta 1884 je nekaj podatkov, ki bolj osvetljujejo dogajanje pred izidom prve številke. Kot je razvidno iz protokola zaslišanja Ferdinanda Suhadobnika in mizarskega mojstra Jožefa Regalija 23. julija 1884 pred preiskovalnim sodnikom Eklom, sta bila glavna pobudnika ustanovitve Ljudskega glasu Filip Haderlap in Ferdinand Suhadobnik. Regali in Suhadobnik sta povedala, da je bilo pred izidom prve številke več pogovorov v raznih ljubljanskih gostilnah, ki so se jih udeležili poleg Haderlapa, bodočega urednika, in Suhadobnika, bodočega administratorja, še nekateri ljubljanski obrtniki. Suhadobnik se spominja na teh pogovorih le Franceta Železnikarja, Regalija in čevljarkega mojstra Jakoba Škrbinca, Regali pa navaja, da sta se teh pogovorov kot somišljenika udeleževala tudi krojaški mojster Franc Šturm in čevljarkega mojster Ferdinand Tuma.² Haderlap in Suhadobnik sta hotela na teh sestankih prepričati ljubljanske obrtnike, da list denarno

* Referat na posvetovanju Začetki socialističnega tiska na Balkanu, ki je bilo v Beogradu 20. in 21. decembra 1971.

¹ Dušan Kermavner, Slovenska politika v letih 1879 do 1895. DZS, Ljubljana 1966 (dalje navajam Kermavner, Dodatek), stran 699.

² Protokol zaslišanja Ferdinanda Suhadobnika in Jožefa Regalija.

podprejo, z zagotovilom, da bosta v njem branila predvsem obrtniške interese. To pa jima ni uspelo, saj je Suhadobnik izjavil, da je bil edini prispevek 200 goldinarjev ob ustanovitvi lista njegov. Finančne težave so bile tudi eden od vzrokov hitrega Haderlapovega odhoda v Celovec, kjer je prevzel uredništvo tednika Mir.

V prvi številki Ljudskega glasa sta izšla dva članka, v katerih je urednik Haderlap razložil program novega časnika. V uvodniku Kaj hoče »Ljudski glas«? poudarja, da se list ni rodil iz sovraštva, da bi delal razdor, temveč iz ljubezni do naroda, ki potrebuje pomoč in spodbude, »da se povzdigne do najvišje omike in blagostanja«. Čeprav poudarja, da bodo »pravični nasproti vsem stanovom, kajti po družbinskem redu so vsi potrebni«, ugotavlja, da je posebej treba pomagati »obrotniškem in kmečkemu stanu, ker sta ta dva pomoči najbolj potrebna, pa žal tudi v največjih stiskah; ubožanje teh dveh stanov pomeni nesrečo za naš narod in za celo državo«. Ko Haderlap utemeljuje začetek izhajanja Ljudskega glasa, opozarja na dejstvo, da slovenski obrtniki nimajo svojega glasila, ter nadaljuje: »Pa ne samo rokodelci, ampak vsi tisti, ki si v potu svojega obraza svoj kruh služijo, bodisi z drévesom ali s peresom, potrebujejo zagovornika svojih interesov, kar jim obeta postati naš list.« Zato obljublja: »Ker smo prepričani, da je materijalno blagostanje prvi pogoj politične samozavesti in duševnega napredka v vedah in umetnijah... zato se bo naš list v prvi vrsti oziral po sredstvih, kako povzdigniti blagostanje med našim ljudstvom, kako premagati revščino, ki nas tlači,« hkrati pa svari: »Da bi se pa revnim stanovom dalo pomagati s silnostnim prekucom sedanjega družbinskega reda in z različnimi teorijami novodobnih socializmov, tega nikakor ne moremo uvideti... Narava ne ljubi skokov, kar hočemo doseči, moramo dosežati polagoma in na postavnih poti.« V članku V pojasnilo našega programa pa Haderlap še določneje poudarja, da list ne bo imel socialistične usmeritve, ko piše: »Po vsej sili hoteli so nekateri v našem listu videti socialno demokratičen organ. Zdaj se bodo menda prepričali (ob vsebini prve številke, op. av.), da so nam po krivem ovire delali... Obrtniškim in delavskim krogom, ki od nas v prvi vrsti pomoči pričakujejo, pokladamo na srce, naj bodo potrpežljivi in zmerni v svojih zahtevah, ker se nobena reč čez koleno prelomiti ne da. Mi imamo gotovo dobro in pošteno voljo, pomagati vsem revnim in betežnim stanovom, toda naše moči so pičle, ovire pa velikanske. Prigovor napravi, da se počasi daleč pride...« Na socialno usmeritev lista je Haderlap v obeh sestavkih posebej opozoril, ko je zapisal, da »popolnoma odobravamo, da se naši poslanci in slovenski časniki potegujejo za ravnopravnost slovenskega jezika, vendar se nam zdi, da bo ta ravnopravnost ljudstvu malo koristila, ako se obenem materijalno popolnoma ugonobi ali potlači...« To blagostanje naroda je torej ne samo važna, ampak najvažnejša naša zadeva.« Točna je Kermavnerjeva ugotovitev, da je bila »ta socialna orientacija ob dosedanem zgolj narodnopolitičnem slovenskem časništvu pomembna novost«,³ vendar za usmeritev v Haderlapovem duhu del obrtniških demokratov ni imel razumevanja. Oba ta programska članka sta morala presenetiti člane ljubljanske obrtniško-demokratične skupine, predvsem Železnikarja, Tumo in Šturma, ki so sodelovali v uvodnih pogovorih pred začetkom izhajanja Ljudskega glasa in to verjetno delno tudi razlaga dejstvo, da so odtegnili denarno podporo Haderlapu.

³ Kermavner Dodatek, stran 698.

V naslednjih dveh številkah je Ljudski glas objavil vrsto kratkih člankov in dopisov, ki spremljajo odmeve po slovenskih časnikih ob začetku njegovega izhajanja, ali pa mu izražajo vso podporo. Izmed teh je zanimiv dopis iz Ljubljane, obenem pa piše, da »silno razljuteni so na vaš list socialni demokrati (namreč tistih par, kar jih je v Ljubljani)«. Uredništvo je temu dostavilo svoj pripis z informacijo, da ga je »eden imenoval ne Ljudski glas ampak ‚pasji glas‘«. ⁴ Slovenec je Ljudski glas prvič omenil z obvestilom o njegovem izhajanju ter napisal, »da hoče glasovati za blagor obrtniškega in kmetijstva na krščanski podlagi«. ⁵ Slovenski narod pa se zanj vse leto 1882 ni zmenil.

Ljudski glas je prvih pet mesecev do oktobra sledil načrtanemu programu. Objavil je nekaj nepodpisanih bledeh načelnih člankov, v katerih razmišlja o položaju obrtnikov in vidi glavnega krivca za njihov propad »vsemogočni kapital«, ki je v rokah Židov, in obrtniško svobodó, ki da je kriva brezupnega položaja mojstrov, pomočnikov, vajencev in delavcev, ter se zato zavzema da se ponovno zahteva dokaz o sposobnosti obrtnika, ki bo prevzel obrt, da »morajo stopiti na mesto prirojenih predpravic — prislužene predpravice«. ⁶ Zanimiv je tudi članek Pogubna konkurenca, kjer se dotakne problema, o katerem je zlasti Železnikar veliko govoril, to je o delu ujetnikov na ljubljanskem gradu in v prisilnih delavnicah. Obrtnikom svetuje, naj se zadeve lotijo mirno, ne pa »z vpitjem in ropotanjem«, naj se obrnejo ali na slovenske poslance v državnem zboru, ali s prošnjo na dunajsko vlado samo, in jih bodri, da bodo gotovo uspeli v svojih pravičnih zahtevah. ⁷

Prvega oktobra 1882 je izšla štirinajsta številka že v uredništvu Ferdinanda Suhadobnika. Ljudski glas o tej spremembi svoje bralce ni posebej obvestil. Po Suhadobnikovi izjavi preiskovalnemu sodniku Eklu je Haderlap zapustil Ljudski glas, ker je našel boljšo službo v Celovcu kot urednik Einspillerjevega tednika Mir. Ostal pa je še nekaj časa sodelavec Ljudskega glasa, v njem je objavil še nekaj dopisov o razmerah na Koroškem, vendar se je temu sodelovanju aprila 1883 javno odrekel s posebnim obvestilom v Miru. ⁸

Že v tej prvi številki in zlasti v nadaljnjih je takoj opazna nova smer Ljudskega glasa. Suhadobnik je na zaslišanju julija 1884 skušal pojasniti te spremembe, vendar njegova razlaga ni zadostna. Omenil je samo, da je začel v listu obravnavati tudi kmečke razmere zato, da bi si pridobil večji krog naročnikov. Res je izšlo v letih 1882 in 1883 nekaj člankov, ki se ukvarjajo s kmečkim vprašanjem, vendar zelo na splošno ugotavljajo vzroke za kmečko bedo in propad. ⁹ Vsi ti članki pa niso tako pomembni in ne dajejo listu tona. Že v prvi številki pod novim urednikom pa je izšel članek Za delavce, ki je najavil spremembe. Bil je pisan v podporo zahtevi dunajskih črkostavcev, da ne bodo delali ob nedeljah. V uvodu piše: »Če že mi pri vsaki priložnosti rečemo, da ne odobravamo socialističnega programa, ker ne izhaja od Boga, vendar ne moremo slepi in gluhi biti za upravičene pritožbe delavcev. Saj ravno vsled tega se je socializem rodil, ker so bogati podjetniki v svojih brezverskih nazo-

⁴ Ljudsk glas št. 2, 16. maja 1882.

⁵ Slovenec št. 52, 8. maja 1882.

⁶ Zakaj obrtniški stan propada?, Ljudski glas št. 2, 16. maja 1882 in Delo in denar, Ljudski glas št. 8, 1. avgusta 1882.

⁷ Pogubna konkurenca, Ljudski glas št. 3, 1. junija 1882.

⁸ Kernavner, Dodatek, stran 725-727.

⁹ Glej članke Kaj tare kmeta, Ljudski glas št. 15, 16. novembra 1882; Kmetija, obrtnija in kupčija, Ljudski glas št. 4, 16. februarja 1883 in Ubogi kmet, Ljudski glas št. 18, 19 in 20 16. septembra, 8. oktobra in 3. novembra 1883.

rih začeli smatrati delavce kot orodje, kot blago, kot vprežno živino... Brezsrčnost takih kapitalistov je kriva, da najdejo agitatorji socializma toliko posluha med delavci.« Na koncu pisec ugotavlja, da na Slovenskem še niso takšne razmere, da je malo tovarn in »ljudstvo še lahko od zemlje redi in živi«, predvsem pa da »pozna svojega boga, svojo cerkev«. ¹⁰

Prva članka, pisana v novem duhu, sta V družbi je moč in Čast dela. ¹¹ Prvi je podpisan s črko -ž- v cirilici, drugi pa z začetnicami I. P. pl. N. Kermavner je avtorstvo obeh pripisal Francetu Železnikarju s pripombo, da »seveda nimamo nobene gotovosti, marveč samo domnevamo, da bi utegnilo vse to pisanje... izvirati izpod Železnikarjevega peresa; gotovosti se bomo morebiti približali na temelju študija Železnikarjevega gradiva v aktih celovškega procesa«. ¹² Ob tem moram opozoriti, da pri pregledovanju tega gradiva nisem našla ne iz uradnih poročil, ne iz Železnikarjevih izjav in izjav drugih v preiskavi in pred sodiščem nobenih podatkov, iz katerih bi se dalo sklepati, kaj je Železnikar napisal in objavil — razen ene same izjeme, gre za članek Laž — moderna moč, objavljen septembra 1883. Tako ostaja Železnikarjeva publicistična dejavnost še naprej nepojasnjena in bi lahko le iz sloga nekaterih njegovih podpisanih člankov sklepali, kateremu bi še lahko bil avtor.

Članek V združbi je moč je eden najbolj radikalnih, kar jih je objavil Ljudski glas. Pisec ugotavlja, da je ta svet krivičen, na njem vlada denar in kdor ima denar, ima moč in temu se morajo, čeprav jih je mnogo več, uklanjati tisti, »ki uživajo svoj vsakdanji kruh v potu svojega obraza, katerega preganja usode val od kraja do kraja brez oddihljaja, brez počitka« in brezvoljno zapiše, da »sramotno pa je tudi delo sedanje dni«. Tisti, ki delajo, to so obrtniki in kmetje, »nemajo pravice pečati se z družim, ko sè svojim vsakdanjim delom, akoprav se jim je potezati za lastne pravice, za lastno poštenje«. Zato se sprašuje: »Tako je sedaj na sveti in tako naj ostane; mi pa držimo roke navzkriž in jezik za zobmi, dokler se višjim ne zazdi, odločiti primeren kotiček v deželi, kjer naj trpimo in objokujemo svoj stan, svojo revščino. Molčimo, kakor bi nas ne bilo, trpimo, kakor bi bilo trpljenje najslajše, mirujemo ko golobje brez žolča, za naš blagor skrbeli bodo drugi? Ne, tako ne sme ostati, predolgo uže traja služnost naša... Zavedajmo se vendar enkrat, ne dajmo se teptati od ljudi, katerim je naš blagor deveta briga. Združimo se, kajti v združbi je moč in napredek, le združeni moremo dospeti do gotovega smotra in utešiti toliko želja. Osamljena drevesa podira vihar!« V uvodniku Čast dela pisec izraža upanje, da »bo kapital svojo slavo in mogočnost zgubil«, čeprav poudarja, da vsi ne morejo biti bogati in se ne zavzema za odpravo lastnine, ker pač ni ne komunist, ne anarhist, zahteva pa, da se tistega, ki dela, pa nima premoženja, spoštuje.

Leto 1883 je bilo obenem v znamenju ostrih polemik Ljudskega glasa s Slovenskim Narodom, pač pa v smislu Haderlapovega programa, da se bo Ljudski glas sicer zavzemal za narodne in jezikovne pravice, težišče njegovega delovanja pa bo iskanje sredstev za »izdatno izboljšanje materialnega stanja« slovenskega naroda, ker to je bistveno za njegov obstoj. Zato napada delo slovenskih poslancev v državnem zboru, češ, »komu nij moč služiti novim idejam, kedor socijalnim in gospodarstvenim pretvorbam in reformam ne more delati

¹⁰ Ljudski glas št. 14, 1. oktobra 1882.

¹¹ Ljudski glas št. 17, 16. decembra 1882 in Ljudski glas št. 1, 1. januarja 1883.

¹² Kermavner Dodatek, stran 702 in 703.

gaz, tak nijma pač prava do ljudskega mandata« in poudarja: »Mi smo programu našemu do danes dosledni ostali in ostanemo, dokler bo naš list izhajal.«¹³ Vse to je izzvalo ostre napade Slovenskega Naroda, Škrata v uredništvu Ivana Železnikarja, bodočega urednika Slovenskega Naroda, ki je na celovškem procesu bil ena od glavnih obremenilnih prič proti Francetu Železnikarju, ter Obrtnika v uredništvu Matije Kunca. Te spopade, ki so lahko obenem jasni v luči razvoja obrtniškodemokratskega gibanja, povezanega z ljubljanskim izobraževalnim društvom v letih 1883 in 1884, ter poskusov ustanovitve nove »ljudske stranke«, o kateri v tej polemiki nekajkrat piše Ljudski glas,¹⁴ je obširno obdelal Dušan Kermavner v študiji Slovenska politika v letih 1879 do 1895.¹⁵ Zato naj zadostuje, da najpomembnejše le naštejemo. V letu 1883 so izšli tile članki v izrazito protinarodnjaškimi tendencami: *Nové ideje* — novi možje, *Resnica v oči bode*, *Našim oboževalcem*, *Strankarski boj*, *Slovenecm lepše solnce sije*, *Časopis »Slovenski Narod«* — očiten lažnjivec — *Kdo so takozvani prvaki?* ter zadnji iz te vrste, ki je izšel že v prvi številki v letu 1884, »Ljubljanskemu zavijaču« za novo leto.¹⁶ Kermavner upravičeno ugotavlja, da so bili napadi uvod in stopnjevana igra v tej gonji Slovenskega Naroda, ki je dosegla vrh v celovškem procesu decembra 1884 proti nekaterim članom te obrtniškodemokratske skupine, ki pa so obenem bili tudi člani ljubljanskega delavskega izobraževalnega društva. Obrtniškodemokratska skupina je bila po svoji idejni usmerjenosti neenotna. Skupno jim je bilo le to, da so bili vsi obrtniški mojstri, nezadovoljni s svojim položajem in razmerami na Slovenskem. Spekter njihovega razmišljanja pa se je raztezal do okvirov tradicionalne krščanske miselnosti prek ljudskega demokratizma do novih socialdemokratskih idej. Slovenski Narod pa jih je vse izenačil. Zanj so bili socialni demokrati, celo komunisti, imeli so jih za nevarne in prav to je vedno sprožalo tako ostre in srdite napade nanje in na Ljudski glas, na straneh katerega so lahko razvijali svoje misli in nazore bodisi v uvodnikih, bodisi v polemičnih, zelo osebnih pismih.

Ljudski glas je že januarja 1883 in nato vse leto 1883 s simpatijami spremljal delovanje Železnikarjeve skupine na ljudskih shodih in v ljubljanskem delavskem izobraževalnem društvu.¹⁷ Obenem je, sicer res z opombo, da uredništvo ni odgovorno za vsebino, kar pa je tedaj bilo splošno v rabi, priobčil nekaj Poslanih, podpisanih — po vrstnem redu objav — *Več delavcev*, *Več obrtnikov iz Ljubljane in okolice*, *Več obrtnikov*, ki niso kimavci in hinavci, *Kopitar ter Volilec krojaške Zadruge*, ki napadajo poročanje Slovenskega Naroda, *Obrtnika in predvsem Matijo Kunca*.¹⁸ Ker so bila ta pisma zelo osebna in žaljiva — predvsem je šlo tu za spor Kunca in Železnikarja — ki se je vlekel od ustanavljanja obrtnega društva v decembru 1881 — je uredništvo Ljudskega glasa sporočilo pri Poslanem s podpisom Kopitar, da »se od zdaj

¹³ *Nové ideje* — novi možje!, Ljudski glas št. 6, 16. marca 1883 in *Resnica v oči bode*, Ljudski glas št. 7, 1. aprila 1883.

¹⁴ *Naša stranka se množi*, Ljudski glas št. 4, 18. februarja 1884; dopis iz Ljubljane, Ljudski glas št. 5, 24. marca 1884 in *Še enkrat o prihodnjih mestnih volitvah*, Ljudski glas št. 6, 12. aprila 1884.

¹⁵ Kermavner, *Dodatek*, stran 708–758.

¹⁶ Ljudski glas št. 6, 7, 10, 16, 19 in 21, 16. marca, 1. aprila, 16. maja, 16. avgusta, 8. oktobra in 17. novembra 1883 in Ljudski glas št. 1, 1. januarja 1884.

¹⁷ Ljudski shod, Ljudski glas št. 1, 1. januarja 1883; Ljudski shod, Ljudski glas št. 7, 1. april 1883 in dopis iz Ljubljane — *Delavska svečanost v restavraciji ljubljanske čitalnice*, Ljudski glas št. 20, 3. novembra 1883.

¹⁸ Ljudski glas št. 9, 12, 19, 10 in 23, 1. maja, 16. junija, 8. oktobra, 3. novembra in 1. decembra 1883.

naprej ne bodo več ‚Poslana‘ brezplačno sprejemala« in se je ta osebna polemika kmalu unesla. V enajsti številki 1. junija 1883 je izšel krajši uvodnik z naslovom *Kedaj bo tudi nam solnce zasijalo?* s podnaslovom *Iz delavskih krogov, ki nadaljuje serijo uvodnikov v novem duhu ter se logično navezuje na članek V družbi je moč*. V uvodu opisuje delavsko bedo, potem pa nadaljuje: »Ako se hočete združiti, da postanete ogromno število, potem boste uže toliko močni, da se ni bati, potem dosežete kmalu, česar želite, ne bo se vam treba noč in dan trpinčiti, zaslužili boste v osmih ali desetih urah, kar imate zdaj za petnajst ali dvajseturno delo... Bodite vsi bratje, vsi jednakega duha, jednakega roda, in spoznali bodete, da nas to privede do odrešenja, da nam pomaga do zmage, do boljših časov, v katerih srečneje hočemo živeti, če uže mi starejši ne, pa vsaj naši otroci, naša bodočnost.«

Posebno pozornost pa je zbudil oblastem članek *Laž — moderna moč*.¹⁹ O njem je bilo dosti govora že v preiskavi, še več pa na samem sodnem procesu v Celovcu. Matija Kunc je v izjavi pred sodiščem povedal, da mora biti njegov avtor France Železnikar, ker da se vsebina članka »popolnoma pokriva z Železnikarjevimi tendencami, ki jih pozna z razgovorov z njim«, medtem ko je Suhadobnik zatrjeval, da ta članek v nobenem primeru ne more biti Železnikarjev, »ker le-ta ni sposoben napisati takšnega članka«.²⁰ Naj ob tem navedem še Suhadobnikovo izjavo na zaslišanju julija 1884. Urednik Ljudskega glasa je opozoril preiskovalnega sodnika, da ni bil le Železnikar tisti, ki je zahteval, naj Ljudski glas piše ostreje, pač pa so to zahtevali tudi drugi obrtniki, med njimi je posebej omenil Šturma, Škrbinca, Regalija in Doklerja. Poudaril je, da Železnikar ni imel nikoli večjega vpliva na list ter da tudi nikoli ni od njega kot urednika zahteval, da sprejema in objavlja »socialistične članke«. Pač pa mu je vedno znova kazal kot vzorec, po katerem naj se ravna Ljudski glas, socialnodemokratski strokovni list krojačev. Članek *Laž — moderna moč* je značilen izraz mišljenja ožjega Železnikarjevega kroga in gotovo izvira iz njega. Ugotavlja, da ima laž največjo moč, da je postala že kar navada, celo več, na njej temelji ves družbeni sistem. »Vsa današnja kupčija obstoji v vzajemnem plahtanju kupčevalcev. Svoboda in občasna enakopravnost je debela laž. Bogati in mogotci storijo, kar jim je ljubo, teptajo naravne pravice in svobodo siromakov in postopajo torej samovoljno. — Pravijo, da je siromak prost človek. To je zopet laž, ker vklanjati se morajo volji premožnejšega ali pa od gladu umirati. Nije niti jedne razmere v kapitalistični družbi, da bi ji ne bila laž primešana. — V resnici navladuje danes bogatin reveža, mogočnejši slaberega, o čemer se lahko vsaki dan prepričamo, a vendar se te žalostne razmere odločno taje, kar torej od nas še zahteva, da ji moramo resnico primerjati, premda se vedno o nasprotnem prepričamo. — Vse naše današnje lažnjive družbinske razmere tolmačijo se torej sledeče: Oropanje narodnih pripomočkov in delavskih močij do popolnega propada imenuje se *ekonomija*; zagovarjanje in odobravanje tega pogubonosnega sistema slovi kot *učenost* in njega proslavljanje in olepšavanje je *umetnost*. — To je stališče, na katerem moderno kapitalistično časnikarstvo stoji; tu je laž za voditelja in vladarja socialnih razmer... Vemo pa, da se prej delavske in obrtniške razmere ne bodo predrušile, preden upliv kapitalističnih časnikov na merodajne kroge

¹⁹ Ljudski glas št. 17 1. septembra 1883.

²⁰ Zapisnik sodne obravnave v Celovcu.

ne bo uničen. Kadar bo pa enkrat resnica zmagala in laž kraljestvo zgubila, potem šele se bode zdaj zaničevanim obrtnikom, kmetovalcem in delavcem pot k svobodi in blagru odprla, potem še le bodo smeli njih dela sad, s katerim zdaj vladajoče stanovske vrste lenuhte rede, sami za-se uživati.« Ta uvodnik predstavlja hkrati z Železnikarjevimi prevzemom upravnštva Ljudskega glasa aprila 1884 tudi najtesnejšo povezavo tega lista s skupino obrtniških demokratov.

V šesti številki Ljudskega glasa dne 12. aprila 1884 je izšlo na prvi strani naznanilo, da so »iz raznovrstnih vzrokov upravnštvo Ljudskega glasu izročili ljubljanskemu meščanu, gospodu Franu Železnikarju«. Obenem s tem so obvestili, »da odgovorno uredništvo bode še zmerom neomejeno, v naših rokah in izrečno objavimo, da bomo samostalno in brez ozira na to ali ono stranko delovali in našemu dosedanjemu programu zvesti ostali«. Ta poudarek je bil zaradi nepričakovanega razvoja dogodkov — nepričakovanega vsekakor za Suhadobnika in Železnikarja, če ne za druge — aretacije Franceta Železnikarja in Ferdinanda Tume pod obtožbo veleizdaje 21. aprila 1884, nepotreben, saj se je list zelo hitro in brez velikih težav prilagodil novim okoliščinam. Ljudski glas se je že od ustanovitve dalje boril s precejšnjimi finančnimi težavami in prav zaradi njih nikoli ni uspel izhajati kot tednik, čeprav je uredništvo imelo take ambicije²¹ Spomladi 1884 pa Suhadobnik z listom zašel v veliko denarno stisko, ker naročnine niso bile redno poravnane, zlasti na podeželju. Da bi se rešil finančnega poloma, je 9. aprila 1884 sklenil s Francetom Železnikarjem pisмено pogodbo. Od njega je dobil 64 goldinarjev proti menici ter podporo 36 goldinarjev kot posojilo. V zameno je s to pogodbo zagotovil Železnikarju solastništvo lista za leto 1884 s tem, da je Železnikar dobil pravico pobrati letno naročnino in obdržati zase polovico. Uredništvo časnika je po tej pogodbi še naprej vodil Suhadobnik sam, ne da bi od Železnikarja dobival kakšna navodila.²² Še preden pa bi lahko ta sprememba kakor koli vplivala na vsebino lista, je bil Železnikar skupaj s Ferdinandom Tumo 21. aprila 1884 aretiran. Naslednja številka po tej delitvi lastništva je izšla 24. aprila, torej že tri dni po obeh aretacijah. O njih uredništvo bralcev ni obvestilo, pač pa se je že v tej številki Suhadobnik skušal distancirati od »radikalcev« — to je od Železnikarjeve skupine — z uvodnikom Neoporečno ščuvanje zoper vlado in c. kr. uradnike.²³ V njem opozarja na škodljivost ščuvanja proti vladi ter zavrača obtožbe, da bi to kdaj počel tudi Ljudski glas. »No, naj nas 'radikalci' to ali ono imenujejo, nam je malo mari, a kakor pravični ljudski prijatelji hočemo in moramo stvar nekoliko razjasniti, tem bolj, ker nas žalostni dogodki zadnjih dni, ko so dve žrtvi taci hujškačev v zapor odpeljali, učijo, da si nihče ne more z rovanjem zoper vladno moč česar pridobiti, pač pa si lahko vsak tak nesrečnež svojo existenco za zmerom uniči... Kdor tako slabo seme med ljudstvo seje, je brezvesten človek, kateri največje zaničevanje zasluži, ker ubogo ljudstvo le zapeljuje in v nesrečo tira.« Zanimiva je tu Suhadobnikova zelo obzirna formulacija, da sta Železnikar in Tuma — ne da bi jih imensko navedel, vendar so vsi vedeli, o kom govori — le žrtvi takšnih hujškačev. Ob tem naj opozorim, da tudi Suhadobnikove izjave, ne tiste, ki jih je dal preiskovalnemu sodniku, ne tiste na sodišču, niso bile

²¹ Ljudski glas št. 9, 1. maja 1883.

²² Protokol zaslišanja Ferdinanda Suhadobnika.

²³ Ljudski glas št. 7, 24. aprila 1884.

obremenilne za Železnikarja. Članek je Suhadobnik končal z ugotovitvijo, da »so vsi oni, ki so zoper vlado — državni nevarni ljudje«. Sredi maja je Suhadobnik napisal še en uvodnik v podporo prejšnjega, v katerem tarna, da »nekdaj nam je bila ljubezen do vladarja, ponižnost in udanost do vlade sveta reč«, sedaj pa vlada slovenskemu duhu »materijalizem«, »denar ga vodi« in zato se je med Slovence vrnila »ona strašna ideja, ideja modernega socijal-demokratizma«, ki je s svojimi zapeljivci zakrivila »neizmerno nesrečo našega naroda«, celo več »ti (zapeljivci op. av.) so uzrok sedanje socijalne bede«. ²⁴ S to nesmiselno obtožbo se je obenem dokončno odrekel vsakemu nadaljnjemu sodelovanju z ljubljanskim delavskim izobraževalnim društvom ter z njim povezanimi obrtniškimi demokrati. V članku Hišne preiskave, ki je bil objavljen sredi julija, pa je dodatno zanikal tudi prejšnjo povezavo, ko je zapisal: »Mnogo se je vsled te preiskave (v uredništvu Ljudskega glasu op, av.) pri nas po mestu govorilo, kakor bi bili mi v kakej zvezi z zatožencem (Železnikarjem, op. av.) v zadevah zločinstva veleizdajstva, kar pa tem smešneje doni, ker more vsak, kdo naš list čita, sprevideti, da smo gotovo zmerom zvesti državljanji bili!« Obenem poudarja, da so bile v ozadju nekajdnevnega Železnikarjevega prevzema upravnništva zgolj »neugodne gmotne razmere, v katere je naš list vsled slabega vplačevanja naročnine zabredel in nikakor ne kakšni drugi razlogi, torej morebitna tesnejša idejna povezava. ²⁵ Ljudski glas je nato vse poletje in jeseni 1884 molčal o delu preiskovalnega sodnika Ekla ter pomočnika državnega pravnika Pajka, ki je pripravljaval obtožnico proti Železnikarju in tovarišem. Prav tako tudi ni obvestil svojih bralcev o poteku sodnega procesa v Celovcu decembra 1884 in ne o Železnikarjevi obsodbi, kot so to storili drugi časniki, verjetno zato, da se je lahko izognil vsakemu komentarju.

Ljudski glas je že od avgusta 1884 izhajal zelo neredno, samo enkrat mesečno. Članki, ki jih je objavljjal, so bili nezanimivi in Suhadobniku ni uspelo obdržati prejšnjega kroga naročnikov. Kljub optimističnemu vabilu na naročevanje v decembrski številki, je konec januarja 1885 izšla zadnja številka Ljudskega glasa.

Čeprav je Ljudski glas izhajal dobri dve leti in pol — v tem času je izšlo osemindeset številok, je imel svoje pomembno mesto v slovenskem družbenem življenju. Pečat mu daje zanimanje za socialno vprašanja. Obenem ostaja na pozicijah krščanstva oziroma katolicizma, ki je vedno prisotno, vendar enkrat bolj poudarjeno, drugič bolj v ozadju. Prav to razlaga dobrohotno stališče Slovence do njega. Pri analizi usmeritve Ljudskega glasa menim, da moramo razlikovati tri razne stopnje. V prvem obdobju — Haderlapovem od maja do oktobra 1882 — je list v analizah socialnega položaja obrtnikov, trgovcev, kmetov in delavcev medel in neizviren in ne prekorači ravni razmišljanj v demokratičnem duhu. Podobne članke lahko takrat najdemo tudi v drugih časnikih, na primer v Slovincu. Hkrati poudarja krščanstvo kot edino možno osnovo takšnim razmišljanjem. Drugo razdobje zajema čas Suhadobnikovega uredništva od oktobra 1882 do srede aprila 1884, to je do Železnikarjeve in Tumove aretacije, ko so pri njem sodelovali ljubljanski obrtniški demokrati in mu določali smer, ob in mimo Suhadobnika. Pri tem mislim predvsem del obrtniških demokratov, ki v tej skupini stojijo, če smemo tako reči, na levi in

²⁴ Nasledki sedanje sebičnosti, Ljudski glas št. 8, 12. maja 1884.

²⁵ Ljudski glas št. 12, 12. junija 1884.

so najbolj radikalna, najbolj aktivna in glasna skupinica. To velja za Železnikarja in ozek krog ljudi ob njem, v katerega štejem Ferdinanda Tumo, Franca Šturma in Edvarda Krieglja. Zato se mi zdi neustrezno izenačevanje obrtniških demokratov z Železnikarjevo skupino. Za članke, ki so pisani pod vplivom slednje, lahko rečemo, da sicer res niso pisani v povsem socialdemokratskem duhu, so pa nekje na sredi med tem in ljudsko-demokratičnim. V zadnjem obdobju, to je od srede aprila 1884 pa do konca izhajanja konec januarja 1885, ko je Ljudski glas še vedno urejeval Suhadobnik, je list zapadel v idejno mrtvilo in članki so povsem nezanimivi. Pomembno mesto v slovenskem družbenem življenju prve polovice 80-tih let, ki ga priznavamo Ljudskemu glasu, pa si je pridobil predvsem v drugem obdobju svojega izhajanja, v obdobju tesne povezave z obrtniškodemokratično skupino.

LJUDSKI GLAS (VOIX DU PEUPLE) 1882—1885

Résumé

Le Ljudski glas paraissait du mai 1882 jusqu'au janvier 1885 et il occupait une place importante dans la vie sociale de la Slovénie. En analysant l'orientation du Ljudski glas, il faut distinguer trois périodes. Dans la première, celle de Filip Haderlap, du mai 1882 jusqu'au octobre 1882, les analyses de la situation des artisans, des marchands, des paysans et des ouvriers ne sont pas originales, elle ne surpassent pas le niveau des contemplations démocratiques de ce temps. La deuxième période était celle de la rédaction de Ferdinand Suhadobnik, de l'octobre 1882 jusqu'au milieu du mois d'avril 1884, c'est-à-dire jusqu'à l'arrestation de France Železnikar et de Ferdinand Tuma, quand les artisans démocrates de Ljubljana, coopéraient avec le Ljudski glas. C'étaient les facteurs qui déterminaient son orientation. Les articles écrits sous leur influence ne sont pas tout à fait socialistes, mais ils sont bien radicaux. Pendant le dernier temps de son existence le journal tomba dans une léthargie d'idées. Le Ljudski glas gagna son importance pendant la période du étroit rapport avec le groupe des artisans-démocrates.